

En røst fra folket

Beskrivelse og analyse af et anonymt salmehaandskrift

Af Anders Malling

Den som ønsker at sætte sig ind i tidligere tiders aandsliv, søger naturligvis først og fremmest til bibliotekerne, hvor han finder, hvad man i fortiden har fundet værd at trykke. I arkiverne ligger alle mulige utrykte ting, som er blevet bevaret, fordi forfatterens navn, indholdets særlige karakter eller officielle oprindelse har reddet det fra ilden. Man finder de store navne, i mindre grad de smaa og endnu mindre de navnløse. Der er gemt mere stof fra samfundets top end fra dets rod.

Men ogsaa det jævne folk havde i gamle dage et aandsliv. Det var ikke blot adelsfrøkener, som samlede visebøger, men borger- og bondestanden fulgte efter. Det var ikke blot teologerne, som digtede salmer; ogsaa lægfolk greb efter evne i Davidsharpen. Vi har en enkelt salme af en landsbymurer i salmebogen[1], og flere andre har faaet deres sange frem i sangbøger, som brugtes af de gudelige forsamlinger. Dog har gruekedler eller kakkelovne i tidens løb slugt store værdier, naar gamle papirer kom ned fra loftet ved flytning eller oprydning.

Saa meget mere taknemlig maa man være, naar en familie trods flytninger og rejser har bevaret et manuskript fra slægtled til slægtled, selv om man havde glemt, hvem der havde skrevet det, og ikke mere kunde læse den gamle gotiske skrift. Ved et spil af tilfældigheder har jeg faaet et saadant manuskript til undersøgelse, og blot ved et flygtigt gennemsyn fandt jeg dets indhold saa overraskende og originalt, at det indbød til en nærmere undersøgelse. Det er ikke en samling afskrifter af noget, man har fundet smukt og derfor har villet bevare. Allerede dette kunde have sin værdi. Det er een mands værk, ikke med dagbogspræg, heller ikke med til-

[1] Nr. 570, »Drag ud, hver kristensjæl paa jord« af Mikkell Jensen fra Stautrup i Kolt sogn. Den blev reddet fra forglemmelse, fordi hans sognepræst efter hans død indsendte den til Dansk Kirketidende.

fældige skiftende stemninger, men en original og planmæssig digtning af en gammeldags troende paa rationalismens tid.

Det er naturligt straks at spørge efter forfatterens navn, men titelbladet mangler. Manuskriptet har næppe været indbundet, og de to første og de to sidste blade er slidt af. De tilsvarende blade i arkene, de sidste af første ark og de første af sidste ark, er derved blevet løse og i tidens løb forsvundet. Der synes ikke i ejerens slægt at være nogen erindring om, hvem forfatteren kan være, og studiet af en slægtsbog aabner flere muligheder, men giver ikke noget afgørende fingerpeg. Det vil derfor være det naturligste uden forudsætninger at gaa i gang med læsningen af manuskriptet og alt imens have spørgsmaalet om forfatterens identitet og karakter i tankerne.

Det første blad i bogen har maaske været blankt, det næste blad har fungeret som titelblad, og med det begynder pagineringen. Selve teksten begynder paa den side, som nu er yderst, pag. 3. Nederst paa denne side har en senere haand med andet blæk skrevet aarstallet 1839. Allerede dengang maa de første blade have været borte (eller løse), men det er sandsynligt, at dateringen er rigtig. Senere i bogen træffer man nemlig salmer, der som melodiangivelse har »Glæd dig, Zion, glæd dig, Jord«, altsaa Ingemanns adventssalme, den første i hans Højmesse-Psalmer fra 1825. Ingemann har anført den til melodien »Gud, du skabte Jordens Kreds« af Zink fra 1801. Det behøver ikke at betyde, at forfatteren har haft eller kendt Ingemanns nævnte bog, men blot at han har hørt salmen sunget. Den kom ret hurtigt ind i sangbøgerne, f. eks. Jac. Chr. Lindbergs »Zions Harpe« fra 1831. Endelig er det af hele manuskriptet klart, at forfatteren føler sig i modsætning til rationalismen. Dateringen af manuskriptet til 1839 har da sandsynligheden for sig og kan meget vel være overført fra det oprindelige titelblad, da det gik af, hvorimod det for den, som tilføjede aarstallet, ikke var nødvendigt at vedføje navnet; man vidste endnu, hvem der havde skrevet det.

Manuskriptets første bevarede sider er baade afslidte og fugtplettede, men det er dog lykkedes at læse dem:

No 1 Rom 1 til 4 Cap
Melo Alene Gud i Himmerig

1.

Ved Christi Evangelium
 Vil jeg Mig aldrig skamme
 Det haver i mit Hierte rum
 Og Gud vil mig anamme
 Naar det i Aanden trolig boer
 Saa fuld jeg ved paa hvem jeg Troer
 Og hvem jeg skal forsage.

2.

Ak mange svinge Lovens Sverd
 Og ville alle knuse
 Men selv de ere intet verd
 Og gierne Synden (?) huse
 Ja hastig kommer Dommedag
 Og slaar dem ned med Tordenbrag
 De lede skalkekroppe.

3.

Vi fattes alle Roes for Gud
 Og haver ingen hæder
 Paa alt vi gjorde volsomt brud
 Og gaar i skidne klæder
 Vi kiende af Naturen ei
 Vor Guds den gode Fredens Vei
 Og ere under Vreden

4.

I Sems Pauluner vil jeg boe
 Thi der er godt at være
 Ved Abrahams vor Faders Tro
 Vi arve Priis og Ære
 Ja salig den som bygge kan
 I Abrahams det gode Land
 hvor Melk og honning flyder.

No 2: Rom 1 til 4 Cap
 Melo: Jeg Vil din priis udsiunge

1.

Vor Gud har aabenbaret
 Selv Hedninger sin Priis
 Paa deres Spørsmaal svaret

Om Kamp og Paradiis
 Og hvad man vide kan
 Om Gud og Guddoms Rige
 Lod Han os venlig sige
 Høi lovet være han

2.

Men Abraham udkaaren
 Han fik en Naades Pagt
 Som blev i Kiødet baaren
 Og udi Aanden lagt
 Hans Hierte er saa glad
 Thi see hans Børn de komme
 Hans Skiød kan alle Rumme
 Gud er sin Ven saa huld

3.

Er en kun den Enbaarne
 Vor Gud af Davids Stad
 Vi ere dog udkaarne
 Vort Hierte er saa glad
 Af Vand og Aand vi fik
 Vor Fødsel til Guds Rige
 Nu vil vi Amen sige
 Til sidste Øieblik

Det er forbavsende, at forfatteren først skriver en salme over fire kapitler af Romerbrevet og derefter endnu en salme over den samme tekst. Men endnu mere forbavset bliver man, naar man læser videre og finder, at dette ikke er en tilfældighed, men et princip, ja en usvigelig arbejdsmetode. Efter læsning af fire kapitler skriver han først en salme paa fire vers, et for hvert kapitel, ikke saadan at forstaa, at han prøver at sammentrænge hele kapitlets indhold i eet vers, men saaledes at han henter sit tema fra et karakteristisk udtryk eller en tanke i kapitlet. Derefter skriver han en ny salme, hvori han forholder sig noget friere til teksten; den er i reglen paa tre vers, undertiden paa to, en enkelt gang paa fire eller fem. Dette gennemføres aldeles systematisk. De to sæt salmer vil jeg i det følgende kalde A-salmer (altid 4 vers) og B-salmer (i reglen 3 vers). Det kommer til at passe meget godt paa Romerbrevet og 1. Kor., men senere medfører det, at han sammenfatter slutningen af et brev med begyndelsen af et andet, f. eks. 2. Kor. 13 med Gal. 1-3,

endog naar det gælder forskellige forfattere: Jak. 5 og 1. Pet. 1-3, ja det gaar saa vidt, at en salme kommer til at spænde over tre forskellige breve: Titus 2-3, Filemon og Hebr. 1.

Heraf kan man temmelig sikkert slutte, at forfatteren ikke er præst. En teolog vilde aldrig have baaret sig saadan ad. Ogsaa en præst kunde vel have det bibelsyn, at det var Guds ord altsammen, men dels vilde en saadan præst være et særsyn paa den tid, dels vilde en teolog dog have en følelse af forskel mellem brevene samt af de forskellige forfatters individualitet. Det samme gælder en lærer. At forfatteren ikke er lærer, kan man slutte af ortografien. Dels er der stavfejl, selv om det ikke er slemt, dels er der, som det ses af de to anførte salmer, ikke et eneste tilløb til tegnsætning. I begyndelsen af manuskriptet mangler der fuldstændig skilletegn, men senere gaar forfatteren over til at sætte punktum efter hver eneste linje uden hensyn til sammenhængen, hvilket ingenlunde er bedre. Vel var datidens lærere ikke lige godt oplærte, men skrivning og dansk var i hvert fald en hovedsag. Dertil kommer den primitivitet og inkonsekvens, hvormed bibelteksterne over salmerne anføres, f. eks.:

An Corin 1 til 4 Cap
And Corin 1 til 4 Cap

Cols 4. Før Tes til 3 Cap
Colo 4. Før Thes 1 til 3 Cap

Han skriver Peter, Petr og Petri, men konsekvent Jacobi; saadan staar der i hans bibel.

Man kan vist med sikkerhed slaa fast, at han er en lægmand, ganske uden højere skoleuddannelse, en jævn mand af folket. Men man kan ikke derfor sige, at han er en mand uden dannelse. Han er en flittig bibellæser; han forstaar, hvad han læser, og lader sig danne deraf. Den, som virkelig tilegner sig bibelens tankegang, har en aands- og hjertedannelse, der er mere værdifuld end manges eksamen. Bibelen er hans universitet.

Hans primitive system: læse fire kapitler, digte to salmer, er saa mærkeligt, at man derved faar vished for, at forfatteren selv har digtet alle disse salmer. Det er ikke afgørende, at man ikke har kunnet finde dem andetsteds, men sammenhængen her og systemets usvigelige gennemførelse vidner om, at alt dette er een og samme mands værk. Hvor i al verden kunde man gaa hen og finde en salme

paa fire vers om »Titus 2-4: Phi: Ebr 1 Cap« og derefter en salme paa tre vers over samme tekst?

Hvordan kommer nu dette til at passe med apostelbrevene? Der er 121 kapitler i brevene. Det skulde give 60 salmer, og det er der ogsaa. Hvilket kapitel er da udeladt? Det sidste, nemlig Judasbrevet. Det er vel ikke sandsynligt, at han i forvejen har regnet det ud, men da han kom saa vidt, at Judasbrevet stod ene tilbage, har han maaske tænkt, at det var for lidt at skrive om, naar han dog vilde følge sit system, men han har maaske ogsaa husket, at det havde saa stor lighed med 2. Peter, at det ikke var nødvendigt at skrive om det.

Efter denne foreløbige orientering vil vi følge hans arbejde med Romerbrevet til ende. Den følgende salme spænder over kap. 5-8; hvert kapitel faar et vers:

No. 3: Rom 5 til 8 Cap

Mel: Kom Hierte tag dit Regnebret

1.

Ak dommen ved den Enes Fald
Gik over os til Døden
Og mange Dyder uden Tal
De frelste ei af Nøden
Men nu vi rose os af Haab
Vor Herlighed skal komme
Vor Frelser fik den Røde Daab
Og alle Herrens Domme

2.

Begravne ere vi med ham
Og skulle med ham leve
Og hver som blev af Ulv til lam
Han tee sig ei som Ræve
Han sige ei er Naaden stor
Saa tør jeg dristig sønde
Jeg renses atter ved Guds Ord
Og kan paa ny begynde

3.

Vel henger os det Onde ved
Som Støv ved vore Føder
Men Livet er vor Salighed
Og haver Dybe Røder

Og gjorde jeg det Onde vel
 Som jeg dog ikke vilde
 Saa raabte jeg til Gud min ven
 Og det var ei forsilde

4.

Ja Aandens Sans er Liv og Fred
 Hvo vil os vel fordømme
 Vi kiende Jesu Kierlighed
 Han skal os ei forsømme
 Ved Aandens Suk vi holde fast
 Vi have Førstegrøden
 Og om end alle Love brast
 Vi Frelses dog fra Døden

Man skulde ikke tro, at der kunde komme helhed og sammenhæng i disse fire vers, naar de skulde hente deres motiver i forskellige kapitler, men det er der alligevel. Man lægger tillige mærke til et malende udtryk om Jesu død: »den røde daab«. Det passer svært godt i sammenhængen. Tanken i Rom. 6,4, at vi efter daaben skal leve et helt nyt liv, er i andet vers gengivet paa en højst original maade, selv om ordstillingen er lidt primitiv: Naar en ulv (det gamle menneske) er blevet et lam (det nye menneske, nemlig ved daaben), skal han ikke bagefter bære sig ad som en ræv. Ulven og Lammet forstaar man straks, men hvor har forfatteren faaet ræven fra? Læser man videre i verset eller i Romerbrevet, kommer man til 6,15, hvor Paulus svarer paa den indvending, at naaden kunde give frihed til at synde, hvilket sandelig er en rævesnedighed af den gamle Adam.

Fra den sidste halvdel af Romerbrevet skal kun anføres de to B-salmer, hvor han med større frihed kan samle sig om et enkelt motiv:

No 6 Rom 9 til 12 Cap
 Melo: Alene Gud i Himmerig

1

O Rigdoms Dyb paa Kierlighed
 O bundløs Fader Naade
 Det Troens Skiold Retferdighed
 Mod alle Slange-braade
 O Herre Gud Hvad er du god
 Du lokker selv den bitter Rod
 At give gode Vexter

2.

Imod Naturens hele Lov
 Han tog de vilde Grene
 Han har Naturen ei behov
 Kan gjøre Børn af Stene
 Den vilde Qvist paa Livets Træ
 Den bragte baade Frugt og Læ
 Og kunde Stormen trosse

[3]

Men see dog til du vilde Qvist
 At du ei Hovmod føder
 Thi ellers visner du forvist
 Dig selv du hastig Døder
 Og kommer der et Strengheds Ord
 Og kaster dig med Magt til Jord
 Du grønnes aldrig mere

Her opholder forfatteren sig kun ved kap. 11, og har man ikke indholdet af dette i tankerne, bliver salmens billedsprog fjerntliggende. Men ud fra teksten er det en klar sammenfatning af den paulinske tankegang, for saa vidt som den er møntet paa kristne af hedningerod, altsaa rigtigt forstaaet af en dansker.

No 8 Rom 13 til 16 Cap
 Melo. Sørger du endnu min Siel

1.

Kiere Siel hvi Søger du
 Her din Fryd din Lyst din glæde
 Kommer du da ei ihu
 At du skal paa Torne Træde
 See din vei er Tung og Trang
 Ofte faar du graad for Sang.

2.

Verdens Magter Taarne sig
 Og vil Himlens Porte byde
 Vid dig gielder denne Strid
 Dig skal deres Bue skyde
 Dig som du var intet vær
 Dræber Øvrighedens Sverd

3.

Men i Aanden er der Fred
 Ja Retferdighed og glæde
 Naar jeg kun i Kierlighed
 Med min Broder kan fremtræde
 Hvad er Verdens Domme Dag
 Har jeg kun min Guds Behag

Her foreligger et andet forhold til teksten. I det tredie vers finder man nok tonerne fra Rom. 14, men det er ikke umiddelbart indlysende, at de to første vers stammer fra Rom. 13. Forfatteren har imidlertid i A-salmen været teksttro nok:

O lad os kierlig lyde
 Og give Told og Skat
 Og ære dem Som byde
 Mod sidste oprørs Nat

Her staar statsmagten som den, der holder igen paa vildskaben. Men i den anførte B-salme siger han, at sagen ogsaa har en anden side. Statsmagten kan være en tjener for ondskaben. Skulde denne drejning af tanken være motiveret af forfatterens personlige forhold, eller tænker han paa behandlingen af de gudelige forsamlinger?

Til sammenligning med hans fordybelse i paulinske tankegange skal der blot anføres et eksempel fra Johannesbrevene:

No 59: Før Joh 4-5 an og Tred Joh. [1]
 Melo: Et lidet Barn saa lysteligt

1.

Vi prøve frilig hver en Aand
 Om den af Gud mon være
 Vi sønderrive Verdens Baand
 Og sammes usle Ære.
 Børnlille, hvo som er af Gud
 Hans Gudsfrygt driver Frygten ud
 Og lærer glad at qvæde
 Om Kierlighed i Broder-Lag

[1] Fra nr. 30 gaar forf. gradvis over til at sætte punktum efter hver linje. Da dette er mere forvirrende end slet ingen tegn, er punktum slettet ved disse salmer her.

Frimodighed til Dommens Dag
Om Fred og Dømmer-Sæde.

2.

Barnlille har du Jesum kier
Da er du født af Trende
Fra Himlen høit de komme her
Og sig til Jorden vende
Ja Fader Ord og Helligaand
De vidne med forenet Haand
Og ere et tilsammen
Paa Jorden en tredobbelt Flod
Der vidne Aand og Vand og Blod
Til evig Fryd med Gammen

3.

Barnlille hør din Frues Bud
Som er vor Almens-Kirke
hun byder gak fra verden ud
For aandeligt at virke
Ak Mangen laae i hendes Favn
Og havde Tro paa Jesu Navn
Og fik den rette Føde
Han voxte og det gik ham godt
Og taalte han end verdens Spot
Han fik dog Bod for Bøde.

4.

Barnlille, gjør de Ælste glad
Der staae som høie Taarne
Der taale verdens lyn og Had
Der elske den enbaarne
De taale villig alle Savn
De gjøre Godt i Jesu Navn
De elske deres Næste
Johannes lever som er Død
Hans Kierlighed er alle sød
Han vendte Alt til Bedste.

Han har truffet tonen og indholdet særdeles vel, men det gælder atter her, at man kun kan forstaa salmens billedsprog ud fra bibelteksten. I 3,2 møder vi et udsædvanligt ord, idet han træfsikkert

udlægger »Fruen« som vor »Almens-Kirke«. Hvor har han den udlægning og det mærkelige udtryk fra? Grundtvig omdigtede 1832 Luthers gamle trossalme og offentliggjorde den i L. C. Hagens »Historiske Psalmer og Riim«. Den blev senere ændret i Sangværket, men hos Hagen begynder den saaledes:

Vi troe paa Dig, o Helligaand!
Du helliger vor Almind-Kirke . . .

Det skal ikke dermed være sagt, at forfatteren har kendt eller ejt Hagens samling, men han kan have hørt Grundtvigs vers, hvorved »Almind« let kunde blive til »Almens«. Der er andre ting i denne salme, som kunde pege i retning af kendskab til grundtvigsk sprog, brugen af bindestreger, Broder-Lag, Dømmer-Sæde, og maaske endnu mere benævnelsen af Jesus som »Ordet« i 2,5: Fader Ord og Helligaand. Han kunde lige saa godt have skrevet »Fader, Søn og Helligaand«. Ganske vist er »Ordet« johannæisk sprogbrug, men ikke just i 1. Joh. 5.

Dette maa nu være nok til belysning af hans metode og hans evne til at følge sin plan. Man kan ogsaa allerede heraf skønne noget om hans evne som digter. Han har en ganske god versbehandling; der er ikke mange metriske fejl. Hans rim er i reglen ogsaa gode. Men det kan undertiden ske for ham som for enhver, der ikke fører pegasen i meget stramme tøjler, at rimet kommer til at digte. Det vil sige, at et rim, som falder ham ind, kan føre tanken paa afveje, saa han kommer et sted hen, som ikke helt kommer sagen ved. Derved kan en del af hans salmer blive lidt usammenhængende. Dette kan ogsaa staa i forbindelse med hans metode. Karakteristiske tanker fra de fire kapitler kan ikke altid sammenføjes til en harmonisk helhed. Derfor er de friere B-salmer tit mere vellykkede. Ordvalget henter han oftest fra bibelteksten, men vi har set eksempler paa, at han meget vel selv kan finde originale og træffende udtryk for tanken.

Man maa tillige undre sig over objektiviteten i hans salmer. Han holder sig til sin tekst. Det er salmemæssigt en styrke, men det er naturligvis beklageligt for den, som gerne vilde vide noget om forfatteren selv. Iblandt de 60 salmer fra apostelbrevene er der maaske dog et par stykker, som fortæller os lidt om digterens person.

No 30. Eph 6 Phi 1 til 3 Cap[1]
Melo: Jeg vil din Priis udsiunge

1.

Jeg vil i Krigen gange
Med fulde Rustning paa
Med Hjælmen vil jeg prange
Og udi Brynje staa
For Salighed og Ret
Det er saa godt at stride
Og hvad jeg end skal lide
Jeg bliver ikke trædt.

2.

Jeg har nu længe levet
Med Gud i mange Aar
I Frygt og Glæde bævet
Og stedse som i Gaaer
Jeg gik en stadig Gang
Thi vil Jeg ikke frygte
Og kun min Gjærning røgte
Jeg gaaer til Aftensang!

3.

Ak lad mig ikke blunde
Gud Fader paa min Vagt
Gjør mine Øine sunde
Og Hjærtet Uforsagt
Ak giv et stadigt Mod
At jeg maa staa og kjæmpe
Og alle Djævla dæmpe.
Ak gjør min Ende god.

Denne B-salme er dog vist et personligt hjertesuk. Han har som sædvanligt fulgt teksten i den foregaaende A-salme. Nu anvender han igen vaabenbilledet fra Ef. 6 paa sig selv, og i de to følgende vers er der ikke meget, der minder om Fil. 1-3 ud over tanken om døden. Vi tør sikkert deraf slutte, at han taler om sig selv og røber, at han ikke er en nyvakt kristen; han er kommet op i aarene, og udtrykket

[1] Forfatteren har kun skrevet overskriften til denne salme selv. Selve salmen er skrevet med en anden haand, formodentlig efter diktat, da stavemaaden ogsaa er lidt anderledes end den sædvanlige.

»Aftensang« sammen med slutningen af næste vers viser, at han forbereder sig paa sin død. Maaske er der ogsaa en smule grundtvigsk klang i dette udtryk om alderdommen: Jeg gaar til aftensang! En svag mulighed er der maaske ogsaa for, at der hentydes til, at han om aftenen kan give sig i lag med sin salmedigtning, naar han dagen igennem har røgtet sin sædvanlige gerning. At han skriver om aftenen synes han at røbe i begyndelsen af følgende salme:

No 37: An Thes 3: Før Timo. 1-3 Cap. [1]

Melo: Hiertelig mig nu længes.

1.

O gid jeg kunde løbe
Med Ordet i min Mund
Og Børn i Christo svøbe
I denne Aftenstund
Gid Ingen vilde vandre
Paa Verdens daare viis
Men deres Vei forandre
Og søge Paradiis

2.

Gid Ingen vilde feile
Og vende om til Snak
Men sig i Naade Speile
Og sige Jesu Tak
Som er i Verden kommen
At bringe Salighed
At være Hovedsummen
Den rene Kierlighed

3.

Et stille Liv at føre
I al Gudfrygtighed
Et kierligt Ord at høre
I Ærbarhed og Fred
Saa det er Lyst og Glæde
Ja alle Christens Bøn
Paa Kongers høie Sæde
Og i en Hyttes løn

[1] Punktum i hver linjes slutning udeladt.

4.

O gid vi havde Præster
 Som kiendte deres Gud
 Og fulde deres Mester
 I alle Fredens Bud
 Enhver vil andre lære
 Men Faa i Alt bestaae
 En Biskob vi begiere
 Som vil i Aaget gaae.

Selv om det sidste vers her er inspireret af 1. Tim. 3, rummer det dog sikkert en dom over den rationalistiske kirke. Ordet »Biskob« har han fra den bibeloversættelse, han brugte. Det er vel ikke sikkert, at han just tænker paa Fr. Münter, P. E. Müller eller J. P. Mynster. Ønsket om, at kirkens tilsynsmand vilde »gaa i aaget«, maaske bibelaaget, maaske mere alment Kristi aag, kunde maaske nok være paa sin plads i datidens officielle kirke. Selv om forfatteren ikke just elsker denne (men nok almen-kirken), er der paa den anden side heller ikke mange vidnesbyrd om, at han lever med i fællesskabet i de gudelige forsamlinger, hvis tankegang han dog er præget af. Kun en enkelt gang lyder der toner i den retning:

No 31 Phil:4 Col 1 til 3 C.[1]

Mel: Gud har fra Evighed

1.

Kommer og synger om Herrens den vældige Glæde
 Alle af Jesu benaadede være tilstæde
 Om ei med Haand
 Saa dog med Hjærte og Aand
 Skikke sig alle tilsæde

2.

Alleting skabtes ved ham endog Magter og Troner
 Jesus af Nasareth blev med sit Blod vor Forsoner
 Sange om Ham
 Om det uskyldige Lam
 Gjænnem al skabningen Toner

[1] Denne salme er skrevet med samme haand som den tidligere anførte nr. 30, men derefter fortsætter den sædvanlige haandskrift. Maaske har forfatteren en aften været træt eller utilpas og har dikteret de to salmer til en af sine paarørende. Ogsaa stavemaaden er lidt anderledes.

3.

Jordede bleve vi alle ved Daaben i Vandet
 Troende vandre vi glade i Herligheds Landet
 Deiligste Vang
 Yndigste Kjærligheds Sang
 Tiden med Evighed blandet

4.

Livet det skjulte med Christo vi ene vil leve.
 Ja paa hans Kjærligheds Vinger vi ene vil svæve
 Brødre Hvor godt
 Styrer vor Elskede Drot
 Ingen tør frygte og bæve.

Denne salme er usædvanlig, fordi den er stilet til et fællesskab, Jesu benaadede, som ganske vist ifølge slutningen af v. 1 ikke behøver at være tilstede. Det kan være almen-kirken. Dette samfund tror paa skabelsen, forsoningen og daaben, men tager afstand fra verdenslivet for ene at leve det skjulte liv med Kristus. Salmen er ogsaa usædvanlig ved den flugt, der er over ordene, selv om det et enkelt sted kniber med sammenføjnngen af dem. Mon der ikke ogsaa her er en paavirkning fra Grundtvig? Mon forfatteren ikke gennem mange aar har været en ensom gammeldagstroende med en arv fra pietismen, men nu har faaet en løftelse og et videre udsyn ved direkte eller indirekte at have mødt Grundtvigs tanker, maaske gennem Lindberg.

Efter salme nr. 60 staar der: »Breve Psalmerne Sluttet«. De fylder lige halvdelen af manuskriptet. Resten er delt i mindre afsnit. Først kommer 12 passionssalmer. Den første kalder forfatteren »Faste Psalme«, de følgende er blot nummerede. De er længere end de tidligere, i reglen paa 7 vers, og de er mere frie i forhold til det bibelske forlæg, som mest er Johannesevangeliet. Det er mit indtryk, at de ikke er saa gode som »Breve Psalmerne«, hverken med hensyn til originalitet eller form.

Derefter følger en ny gruppe, som kaldes »Prophetiske Psalmer«, ikke fordi forfatteren føler sig som profet, men fordi der er en salme om hver af de 16 bibelske profeter, hvortil kommer en indlednings- og en slutningssalme, ialt 18. Den førnævnte sans for systematik fornægter sig heller ikke her. Hver salme er paa tre vers. De gaar alle paa melodien »Vogner op saa Raaber Røsten«. Den passer ikke lige godt til dem alle. Evnen til at karakterisere viser sig allerede i

begyndelseslinjerne: »Esaias taler kierlig«, »Jeremias gaar og græder«, »Amos, en Thekoas Hyrde«, »Jonas gør sig ikke rede«. Til prøve skal blot anføres det første vers af salmen om Hoseas:

No 78: Hoseas. No 6:

Ak Hoseas hvilken Smerte
 See bøies maae det rene Hierte
 Og kastes i en skiøges Favn
 Dine Børn faa Øgenavne
 Og Folk Barmhiertighed maa savne
 I deres Egen Fødestavn
 Men dog som Sand i Tal
 Sig Gud forbarme skal
 Halleluja
 Ja kom til mig
 Jeg favner dig
 O Israel evindelig.

Med profetsalmerne er vi naaet op paa 90 numre. Men ligesom man i salmebøgerne skelner mellem egentlige salmer og aandelige sange, saaledes har ogsaa forfatteren her en følelse af, at der er forskel. Thi nu kommer et afsnit med »Aandelige Viiser«. Der er op mod 30. Skønt der ikke i afsnittet er nogen deling, viser det sig dog i et afsluttende register, at det kun er de første 12, som kaldes viser; resten kaldes salmer i registret. Viserne er tydeligt nok mere lyriske og mere præget af personlige stemninger. Der er ingen melodiangivelser i dette afsnit, hverken ved viser eller salmer. Den første vise lyder saaledes:

1.

Gud vor Fader du som er i Himlen
 Ak bønør O Fader dine smaa
 See som Orme kryber vi paa Jorden
 Men vort Øie seer din Kongestol

2.

Jorden er jo Fader kun din skammel
 Knus os ikke Herre med din Foed
 Lad os leve lad os sanke Glæde
 Og betragte Gud din skammels Pryd

3.

Hvilken skammel deilig blomstervævet
 O hvor yndig være maa din Fod
 Hvo den saa har glædet sig og bævet
 Salig lyd naar den sig høre lod

Et endnu mere lyrisk præget digt med titlen »Aftenfreden« begynder saaledes:

O jeg vandrer saa glad i Urtegaarden
 Trindt omgivet af Herrens Kiempeblomster
 Næsten hvile selv espeløvets blade
 Jeg smager Freden

Herrens kæmpeblomster er træerne, men han har ogsaa sans for violen, kærminden og rosen. Blot undrer han sig over, at de alle er saa tavse. Men saa hører han nattegalens søde toner og maa udbrude: »O hvor kunde da jeg din Førstefødte tie stille idet jeg seer din Naade!« Han vil altsaa synge, og naar hans sang engang faar ende: »... lad mig fare en saadan hellig aften I Fred din Tiener«. Han er ikke blot bibellæser og salmist, men ogsaa en lyrisk begavelse, som blot mangler den formelle og stilistiske uddannelse.

Der er altsaa viser med skiftende emner og stemninger, ogsaa med bibelske motiver som skabelsesberetningen og Davids salmer, og ved de sidste svinger han igen bort fra visetonen til salmetonen, men der bliver dog noget subjektivt tilbage som i følgende vers, hvor han glæder sig over Guds kærlighed:

O derfor vil jeg være glad
 Og fryde mig i Livet
 Jeg boer jo i Guds egen Stad
 Og glæde er mig givet
 Jeg sørger ei for Verdens Tandt
 Thi jeg den Ægte Perle fandt
 Da solgte jeg min Qvide

Men hans grundstemning er dog vist ramt bedst i den sidste sang:

Nu seer jeg Trøstig op
 Til hine søde høie
 Til hine Bierges Top
 Og vil i Tak mig bøie

Min hiælp den kommer snart
 Min Rigdom er beredt
 Mit Spørgsmaal er besvart
 Min Frelser hørt og seet.

Jeg kedes ved at boe
 Hos dem som Freden hade
 Fredsommelig min Tro
 Gjør ingen Mesek skade
 Men aabner jeg min Mund
 Erklære de mig Krig
 Og slaa i samme stund
 Med Falskhed Løgn og Sviig

En tilfærdig kristen, vistnok ensom i verden, som han paa grund af sin kristendom synes at være kommet i modsætning til.

Dermed er vi naaet til nr. 115 af de nummererede digte og til pag. 111 i manuskriptet. Men der er forsvundet to blade, og det fremgaar af et afsluttende register, som ogsaa mangler slutningen, at der mindst har været tre salmer til. Med forfatterens sans for runde tal in mente, vil jeg gætte paa ialt 120. Paa side 116, men uden nummer, begynder et digt om de syv skabelsesdage, som han kalder Lysets Dag, Himlens Dag, Jordens Dag, Solens Dag, Hvalens Dag, Adams Dag og Hvilens Dag. Der er et morgenvers og et aftenvers til hver af disse dage. Ideen til et saadant digt om skabelsen er langtfra original, men som det ses af de navne, han efter bibelen har givet dagene, har han kunnet hjælpe sig uden kendskab til mytologi og fremmedsprog.

Efter dette referat af manuskriptets indhold vender vi tilbage til spørgsmaalet om dets forfatter. Dets ejermand er skræddermester G. Hein-Nielsen, København. Han har arvet det efter sin farbroder, inspektør Aage Hein Nielsen, Hillerød, som har noteret sit navn og aarstallet 1926 paa side 96, hvor der var en aaben plads. Tillige har Aage Hein Nielsen samlet en række spredte oplysninger om slægten i en bog, som jeg har laant og gennemgaaet. Salme-manuskriptet har han fra sine forældre, Johan Nielsen og Emma, født Hein. Forfatteren kan være en af deres forfædre. Men en familietradition mener at vide, at Emma Hein har arvet manuskriptet fra sine forældre, garver Adolph William Hein og Elisabeth Jose-

phine Amalie Hein, født Borch (født 1827), og familietraditionen mener, at det er hende, som har skrevet aastallet 1839 paa pag 3 i manuskriptet. Hvis dette er rigtigt, maa hun sandsynligvis have kendt de bortkomne blade, og forfatterens navn har for hende været saa kendt, at hun ikke behøvede at notere ogsaa dette. Maaske findes han da blandt hendes eller hendes mands forældre eller bedsteforældre.

Den ukendte forfatter har kun fortalt os om sit aandelige liv, men han har ikke røbet noget om sin stand og stilling. Og paa den anden side giver slægtsbogen kun oplysninger om de ydre forhold og røber intet om det aandelige liv, der boede i de omtalte personer. Det eneste holdepunkt for gætterier om forfatteren synes at være, at han omtaler sig selv som en ældre mand i 1839.

Paa grundlag af slægtsbogen har jeg søgt at opstille en anetavle, hvor der ganske vist mangler et par stykker, som mistanken næppe kunde samle sig om, men blandt de øvrige viser det sig, at der kun kan være tale om to, som kunde kalde sig ældre folk i 1839.

Den ene er Daniel Hein (1773–1849). Han var snedker og husmand. I folketællingsregistret for 1801 finder vi ham i Hornbæk, hvor han betegnes som ungkarl, 27 aar gammel. Han har en svend, Peder Boesen, som er 30 aar, og en pige Birthe Cathrine Boesen paa 28 aar. Det er aabenbart svendens søster. Med hende blev Hein gift 1802, og aaret efter har de deres første barn i kirke. En halv snes aar senere boede han paa Villingebæk Overdrev, hvor han havde en lille landejendom paa 16 tdr. land, 2 køer og 2 heste. Endelig træffer vi ham i Anisse. Det oplyses af gamle folk, at han boede paa den flade nøgne mark paa vejen til Anisse, ikke langt fra Arresø. Her betegnes han som snedker og indsidder. Han blev begravet paa Anisse kirkegaard 27. dec. 1849. Om hans udseende, hans karakter og hans interesser melder hverken kilderne eller traditionen noget.

Den anden er Peter Borch (1787–1844), som blev født i Greis ved Vejle af den 26 aarige ugifte præstedatter Else Marie Borch; hun døde ved drengens fødsel uden at have nævnt faderens navn. Drengen voksede op i Vejle, hvor han kom i tjeneste hos en landbruger, men senere blev han uddannet som kontorist paa posthuset sammesteds. 1808 rejste han derfra med en god anbefaling. 1816 blev han viet i Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn til Kirstine Marie Møller, datter af en skipper i Grenaa. Familietraditionen siger, at Christianshavn var illumineret ved bryllup-

pet, og at de var velstillede. De boede i Lille Torvegade 111, senere i Farvergade 150. Peter Borch benævnes som fuldmægtig og kollektør ved klasselotteriet. Men senere gik det tilbage for familien. Det antydes, at Borch kom i kløerne paa en aagerkarl. Og i hvert fald i 1831 indtraf der en katastrofe, idet moderen døde fra 8 børn, som maatte fordeles blandt slægt og venner. Peter Borch døde 1844; da benævnes han som kontorist og boede paa Gl. Mønt 149, hvor skifteretten fandt, at han ikke efterlod sig noget. En af hans døtre var Elisabeth Josephine Amalie Borch, som ifølge slægtsbogen synes at være bærer af det, jeg her har kaldt familietraditionen. Hun var bedstemoder til forfatteren af slægtsbogen og oldemoder til ejeren af salmemanuskriftet.

Den mulighed staar endnu tilbage, at manuskriptet kan være kommet i slægtens eje fra dens sidelinjer eller en af dens venner. Men det er vel mest sandsynligt, at Peter Borch har skrevet disse salmer i sin ensomme enkestand. Jeg synes dog ikke, at skriften ser professionel ud, heller ikke at han staver som en fuldmægtig. Man sporer heller ikke nogen bitterhed over hans skæbne eller nogen sorg over at være forglemt af verden. Højst sporer vi, at han har mødt modstand paa grund af sin bekendende kristendom. Er det rigtigt, at manuskriptet udviser nogen paavirkning fra Grundtvig, giver hans forhold til Vor Frelzers kirke maaske et fingerpeg. Men det vil nok være det mest forsigtige at kalde denne mærkelige salmesamling en røst fra folket i rationalismens tid.

P.S.

Der findes utvivlsomt i folks gemmer manuskripter, breve o. lign., som er et studium værd og ofte kan tjene til at kaste nyt lys over historiske forhold og perioder. Kirkehistorisk Institut vil gerne modtage saadant materiale til opbevaring og studium, enten som laan eller gave. Det gælder ikke mindst salmemateriale.